IL-VERITÀ FL-EVANĠELJU SKONT SAN ĠWANN

Martin Micallef OFMCap

Wieħed mill-kunċetti li jiddistingwu ruħhom fl-Evanġelju skont San Ġwann huwa dak tal-"verità." Fil-fatt, kliem bil-Grieg għall-"verità" [f'dan il-każ imnisslin mill-għerq *aleth-*] insibuhom użati aktar spiss f'dan l-Evanġelju milli fil-kotba l-oħra tat-Testment il-Ġdid.[1] Il-mistoqsija provokatorja ta' Pilatu lil Ġesù: "Il-verità x'inhi?" (Ġw 18:38),[2] hija l-aktar

eżempju kkwotat ta' dan il-lingwaġġ tal-verità użat f'dan l-Evanġelju. Din hija mistoqsija li qajmet diskussjoni fost l-istudjużi ta' dan l-Evanġelju minħabba li ma nsibux tweġiba immedjata għaliha, bħallikieku din hija mistoqsija li qatt ma saret. F'dan l-artiklu se naraw kif meta l-qarrejja ta' dan l-Evanġelju jagħtu attenzjoni għall-użu aktar wiesgħa tal-lingwaġġ tal-"verità" kif inhu użat hawn, jiskopru li t-tweġiba għal din il-mistoqsija ta' Pilatu hija ovvja u espliċita biżżejjed, b'mod illi Ġesù ma kellux għalfejn iwieġeb għaliha.

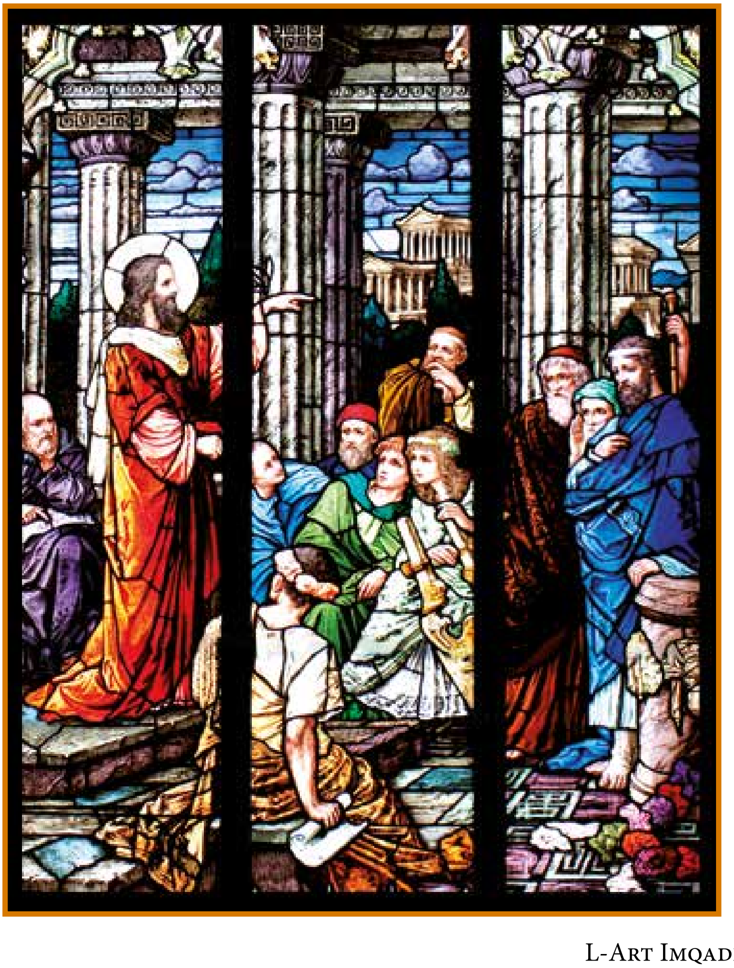

L-Evanġelju kollu ta' San Ġwann huwa narrativa li jwieġeb għall-kunċett tal-verità, filwaqt li jurina kif il-verità toriġina mir-relazzjoni trittika bejn il-Missier-l-Iben-l-Ispirtu, u tirrealizza ruħha fir-relazzjoni bejn l-Iben u dawk li jemmnu fih.

Alla hu l-Verità

Fl-Evanġelju skont San Ġwann insibu erba' testi li jinkludu fihom direttament jew indirettamet l-istqarrija li Alla hu verità. Ġw 3:33 huwa l-ewwel użu espliċitu tal-lingwaġġ tal-verità fir-rigward ta' Alla. Hekk naqraw f'3:33 "Min ikun laqa' x-xhieda tiegħu jkun wettaq li Alla hu *verità* [bil-Grieg: *alethes*]."[3] F'kelma oħra, ladarba Ġesù kien qed jitkellem f'isem Alla, li taċċetta lil Ġesù u dak li jgħid ifisser, li tkun qed taċċetta wkoll dak li Alla jgħid. U billi taċċetta l-validità ta' dak li jgħid Ġesù, tkun qed tafferma li Alla hu verità.

It-tieni test huwa 7:28, "Ġesù, huwa u jgħallem fit-tempju, għolla leħnu u qal: 'Intom lili tafuni, u tafu wkoll minn fejn jien. Jiena ma ġejtx minn rajja, imma hemm wieħed *tassew* [bil-Grieg: *alethinos*]li bagħatni, wieħed li intom ma tafuhx.'"[4] Dan il-vers jagħmel parti minn konfrontazzjoni ta' Ġesù ma' xi nies minn Ġerusalemm (vv. 25-31) li kienu jafu li Ġesù qajjem bosta kontroversji, tant illi saħansitra kienu ppurvaw joqtluh (v.25). Għalhekk minħabba li ħadd ma waqqaf lil Ġesù meta kien qed jippriedka, dan wassal biex dawn jistaqsu jekk Ġesù kienx tassew il-Messija - anke jekk emmnu li ma setax ikun li hu l-Messija minħabba l-oriġini tiegħu. Ġesù għalhekk iwieġeb li huma ma kinux jafuh, kif lanqas ma kienu jafu minn fejn hu. Huwa juri li kien il-Missier li bagħtu, filwaqt li jafferma li dak li bagħtu huwa l-verità/is-sewwa (v.28).

It-tielet test huwa 8:26, "Għandi ħafna xi ngħid fuqkom u x'nikkundanna

fikom; iżda dak li bagħatni jgħid *il-verità* [bil-Grieg: *alethes*], u jiena ngħid lid-dinja dak li smajt mingħandu."[5] Dan il-vers jagħmel parti minn konfrontazzjoni ta' Ġesù mal-"Lhud" (vv. 21-30). Ġesù jgħidilhom li huwa kien se jitlaq u li huma ma setgħux imorru miegħu. Huma ma jifhmux għal xiex eżatt kien qed jirreferi. Minħabba f'hekk, Ġesù jispeċifika dak li diġà kien qal, jiġifieri li hu ġie mis-sema jew minn fuq. Il-bażi ta' dan kollu, igħid Ġesù, hija li huwa kien mibgħut minn Alla. Il-verità ta' Alla għalhekk tivvalida jew tati garanzija għall-kliem ta' Gesù. Minħabba f'hekk nistgħu nifhmu kif Gesù jidentifika lilu nnifsu biss f'termini tar-relazzjoni tiegħu mal-Missier.[6]

Ir-raba' test huwa 17:3, "Din hi l-ħajja ta' dejjem, li jagħrfu lilek, Alla waħdek *veru* [bil-Grieg: *alethinon*][7] u lil Ġesù Kristu, li inti bgħatt." Din is-sentenza tagħmel parti mit-talba saċerdotali ta' Ġesù waqt l-aħħar ċena[8] li fiha huwa jitlob għalih innifsu, għad-dixxipli tiegħu, u għal dawk li kellhom jemmnu fih. Ġesù jibda din it-talba billi l-ewwel jindirizza lil Alla, il-Missier tiegħu. Ġesù kien jaf li s-siegħa tiegħu kienet waslet, għalhekk jitlob biex Alla jigglorifikah. Huwa jagħraf li Alla kien tah is-setgħa, u allura jitlob sabiex ikollu l-qawwa li jagħti l-ħajja ta' dejjem. Ġesù jiddefinixxi l-ħajja ta' dejjem bħala dik li tagħraf lil Alla waħdu u *veru* u lil dak li bagħat, Ġesù Kristu. F'dan il-kuntest ta' 17:3, il-kelma "verità" hija użata bħala attribut ta' Alla. Dan hu l-uniku u *veru* Alla. Alla hu l-verità, imma din il-verità issa twasslitilna permezz ta' Ibnu Ġesù li Alla bagħat fid-dinja.

Ġesù hu l-Verità

Fl-Evanġelju skont San Ġwann mhuwiex Alla biss li hu deskritt bl-użu tal-lingwaġġ tal-verità; lingwaġġ jixbah lil dan jintuża wkoll għal Ġesù f'dan l-istess Evanġelju. Dan narawh l-aktar f'erba' testi ewlenin li jiddiskrivu lil Ġesù fir-relazzjoni tiegħu mal-verità. L-ewwel test insibuh fil-Prologu,[9] fejn ninnutaw progress mill-kunċett tal-*Logos* għax-xhieda tal-istess *Logos,* għall-inkarnazzjoni tal-*Logos.* Fil-Prologu naqraw li Ġwanni l-Battista ma kienx id-dawl, iżda li hu ġie biex jagħti xhieda għad-dawl. Dan id-dawl imbagħad hu msejjaħ "id-dawl *veru* [bil-Grieg:

alethinon]"[10] (1:9) li jdawwal lil kull bniedem. It-tifsira ta' din l-espressjoni hawnhekk hija li l-*Logos* hu dawl "veru" jew "ġenwin" f'kuntrast ma' Ġwanni l-Battista li ma kienx hu d-dawl.[11] Minkejja li l-identità ta' dan id-dawl, u allura tal-inkarnazzjoni, ma naqrawx dwarha qabel il-vers 14, il-Prologu jkompli jitkellem fuq il-preżenza tal-*Logos* fid-dinja, fuq il-qawwiet kreattivi tiegħu, fuq il-fatt li ġie miċħud min-niesu stess, u kif ġie milqugħ minn xi wħud. Meta mbagħad naqraw li l-*Logos* sar "laħam," insibu li f'dan l-istess *Logos* hemm "glorja" bħala l-uniku Iben tal-Missier, u li hu "mimli bil-grazzja u l-*verità* [bil-Grieg: *alethesias*]"[12] (v.14). Din il-frażi "mimli bil-grazzja u l-verità" qajmet diskussjoni li ħafna minnha tikkonċentra fuq l-isfond konċeptwali tat-Testment il-Qadim għall-użu tal-kelma "verità" fil-lingwaġġ tal-Evanġelju skont San Ġwann.[13] Ħafna studjużi jaslu għall-konklużjoni li permezz ta' din l-espressjoni, ir-Raba' Evanġelista ried ifisser li Ġesù hu mimli "bir-realtà divina."[14] L-espressjoni tal-Iben inkarnat, "mimli bil-grazzja u l-verità" hija repetuta fil-v.17, imma f'kuntrast mal-liġi mogħtija permezz ta' Mosè issa naqraw li "il-grazzja u l-verità seħħew permezz ta' Ġesù Kristu." Donnu li b'din l-espressjoni, l-Evanġelista ried juri s-superjorità ta' Ġesù fuq Mosè, jew aħjar is-superjorità tad-don mogħti minn Ġesù għad-don mogħti permezz ta' Mosè.[15]

It-tieni test huwa Ġw 5:31-33. "Kieku jien kelli nagħti xhieda fuqi nnifsi, ix-xhieda tiegħi ma kinitx tkun *minnha* [bil-Grieg: *alethes*]. Hemm ħaddieħor li jagħti xhieda fuqi, u jiena naf li x-xhieda li jagħti fuqi hu hi *minnha* [bil-Grieg: *alethes*]. Intom bgħattu tistaqsu lil Ġwanni, u hu ta xhieda għall-*verità* [bil-Grieg: *aletheia*]."[16] Il-kuntest ta' din is-silta huwa wieħed ta' akkuża: Ġesù kien qed jiġi akkużat li kien qed jagħmel lilu nnifsu daqs Alla (5:18). Ġesù jgħid illi jekk huwa jagħti xhieda għalih innifsu, ix-xhieda tiegħu

mhijiex vera jew valida. Din mhijiex l-ewwel darba f'dan l-Evanġelju fejn naqraw kif Ġesù jsaħħaħ ix-xhieda dwar l-identità tiegħu permezz ta' xhieda oħra. Hawnhekk Ġesù skont il-liġi Lhudija, jipprovdi x-xhieda ta' tnejn oħra sabiex isaħħaħ dak li kien qed jgħid. L-ewwel xhud tiegħu huwa Alla nnifsu, li jagħti xhieda vera dwaru. Imbagħad Ġesù jsemmi lil Ġwanni l-Battista bħala dak li wkoll ta xhieda għall-verità.

It-tielet test huwa Ġw 8:14.16. "Weġibhom Ġesù: 'U wkoll kieku kelli nixhed jien għalija nnifsi, ix-xhieda tiegħi kienet *tgħodd* [bil-Grieg: *alethes*], għax jiena naf minn fejn ġej jew fejn sejjer. Imma kieku kelli nagħmel ħaqq jien, il-ħaqq tiegħi kien ikun *sewwa* [bil-Grieg: *alethine*], għax jien m'iniex waħdi, imma miegħi għandi l-Missier li bagħatni.'"[17] Qabel ma ħabbar it-tluq tiegħu lura għand il-Missier, Ġesù kellu konfrontazzjoni mal-Fariżej li jakkużawh li x-xhieda tiegħu mhijiex vera jew valida (8:13). Bi tweġiba, Ġesù jżomm li x-xhieda tiegħu hija vera/minnha (v.14) minħabba li hu kien jaf min kien, minn fejn ġie u fejn kien sejjer. Iżda huma ma kinux jafu min kien, minħabba li ma kinux jafu min hu dak li bagħtu, jiġifieri lill-Missier jew Alla li qed jerġa' jiġi muri bħala dak li jivvalida x-xhieda vera ta' Ġesù. Ġesù mbagħad ikompli jtenni li l-ġudizzju tiegħu ukoll huwa "veru" (v.16) minħabba li huwa mħallef flimkien ma' Alla. Il-kliem ta' Ġesù dwar ix-xhieda tiegħu bħala waħda "vera" mela, hija mqiegħda hawn f'kuntest aktar wiesgħa fejn Ġesù jitkellem fuq ir-relazzjoni tiegħu mal-Missier li bagħtu.

Ir-raba' test imbagħad insibuh fi Ġw 14:6, "Wieġbu Ġesù: 'Jiena hu t-Triq, il-*Verità* [bil-Grieg: *aletheia*], u l-Ħajja. Ħadd ma jmur għand il-Missier jekk mhux permezz tiegħi.'"[18] Dan il-vers flimkien ma' Ġw 18:38, aktarx li huwa l-aktar test magħruf f'dan l-Evanġelju li jitkellem fuq il-kunċett tal-verità. Ġesù jtenni din id-dikjarazzjoni fil-kuntest tal-aħħar ċena waqt li kien miġbur ma' dawk li huwa ħabb sal-aħħar. Huwa jgħidilhom li kien sejjer

sabiex iħejjilhom post, u li kien se jirritorna ħalli jeħodhom miegħu. Meta Tumas jesprimi d-dubju tiegħu dwar jekk kinux jafu fejn kien sejjer Ġesù, Ġesù jwieġeb billi jiddikjara li hu nnifsu hu t-triq, il-verità u l-ħajja, u li ħadd ma seta' jmur għand il-Missier jekk mhux permezz tiegħu.[19]

L-Ispirtu tal-Verità

Wara li ddiskutejna l-lingwaġġ tal-verità fir-rigward ta' Alla u ta' Ibnu Ġesù fl-Evanġelju skont San Ġwann, issa jmiss li nitkellmu mill-Ispirtu. Hemm tliet siltiet marbuta mal-Paraklitu jew l-Ispirtu bħala l-verità f'dan l-istess Evanġelju.[20] Il-lingwaġġ użat f'dawn it-tliet siltiet sabiex jirreferi għal din il-figura huwa wieħed identiku.

L-ewwel silta hija dik meħuda minn Ġw 14:6 fejn Ġesù, kif diġà rajna, jistqarr li hu t-triq, il-verità u l-ħajja. Huwa mbagħad ikompli jkellem lid-dixxipli tiegħu u jgħallimhom li kellhom jistennew xi ħaddieħor li kellu jkun l-avukat tagħhom, "il-Paraklitu" jsejjaħlu Ġesù: "U jiena nitlob lill-Missier, u hu jagħtikom Difensur ieħor biex jibqa' magħkom għal dejjem" (14:16). Ġesù mbagħad isejjaħ lil dan id-Difensur "l-Ispirtu tal-Verità" [bil-Grieg: *to pneuma tes aletheias*] (v.17) li d-dinja ma tistax tilqa' minħabba li ma tistax tarah jew tagħrfu. Kuntrarju għal dan, id-dixxipli jsiru jafuh minħabba li hu jibqa' magħhom sakemm Ġesù jerġa' lura għandhom.[21] F'siltiet oħra fit-Testment il-Ġdid l-Ispirtu huwa ppreżentat bħala l-Ispirtu Qaddis, imma għar-Raba' Evanġelista hija l-verità li tikkaratteristika lil Alla, lill-Iben u lill-Ispirtu. Kif diġà rajna, mela, Alla hu l-verità, hekk ukoll Ġesù huwa l-verità. Issa r-Raba' Evanġelista jinkludi lill-Ispirtu b'dan l-istess attribut.

It-tieni test huwa Ġw 15:26. "Meta jiġi d-Difensur, li se nibgħatilkom mingħand il-Missier, *l-Ispirtu tal-verità*, [bil-Grieg: *to pneuma tes aletheias*] li ġej

mill-Missier, huwa jixhed għalija."[22] Il-funzjoni tal-Paraklitu bħala medjatur issir aktar ċara f'15:26 meta Ġesù issa jgħid lid-dixxipli tiegħu li l-Paraklitu kien se jintbagħatilhom mill-Missier permezz ta' Ġesù nnifsu. Hawnhekk ukoll il-Paraklitu jiġi msejjaħ bħala "l-Ispirtu tal-Verità." Ġesù li kien se jitla' għand il-Misiser, iħalli lill-avukat/Paraklitu, l-Ispirtu tal-Verità, li jiġi mill-Missier imma li jingħata permezz tal-Iben.

It-tielet test huwa Ġw 16:13. "Meta jiġi hu, *l-Ispirtu tal-verità* [bil-Grieg: *to pneuma tes aletheias*], iwassalkom għall-*verità* [bil-Grieg: *aletheia*] kollha; għaliex hu ma jgħid xejn minn tiegħu, imma jgħid dak li jisma', u jħabbrilkom il-ġejjieni."[23] Fil-versi 14-15 tal-Kapitlu 16, Ġesù jkompli l-kummenti tiegħu fuq it-tluq tiegħu, filwaqt iżda li jassigura lid-dixxipli li kien se jibgħatilhom il-Paraklitu fir-rwol tiegħu ta' avukat jew bħala dak li kellu jiddefendihom. Il-Paraklitu kellu jintbagħat minn Ġesù bil-funzjoni li jakkuża lid-dinja bid-dnub, il-ġustizzja u l-ġudizzju (v.8). Dan hu l-ispritu tal-verità li kellu jmexxi lid-dixxipli lejn il-verità (v.13). Ir-raġuni għaliex l-Ispirtu seta' jagħmel dan hija għax dak li kien se jgħid, kien dak li huwa sema' mingħand Ġesù.

Konklużjoni

Sa ċertu punt kif rajna, l-Evanġelju ta' San Ġwann kollu huwa tweġiba għall-mistoqsija ta' Pilatu lil Ġesù: "Il-verità x'inhi?" (Ġw 18:38). Fil-kuntest immedjat mhemmx tweġiba sempliċi jew espliċita għal din il-mistoqsija. Għalhekk, din il-mistoqsija timmarka għeluq patetiku għad-diskussjoni bejn Ġesù u Pilatu. F'dan il-punt, Pilatu li mhuwiex min-naħa tal-verità, huwa l-uniku wieħed li ma jafx x'inhi l-verità, jew aħjar min hi. Din hi l-ironija li joħloq l-Evanġelista hawnhekk.[24]

Matul l-Evanġelju kollu nsibu preżentazzjoni

konsistenti tal-verità permezz ta' referenzi espliċiti għall-verità u bl-użu ta' kliem bil-Grieg li għandu l-għerq tagħhom *aleth-*. Dan il-kliem insibuh mifrux fil-Kapitli 1,3,4,5,7,8,14,15,16,17,18 u 21. F'kelma oħra, f'aktar minn nofs tal-Kapitli ta' dan l-Evanġelju nsibu diskussjoni speċifika fuq il-kunċett tal-verità. Mhux ta' b'xejn li xi studjużi identifikaw "il-verità" bħala wieħed mill-kunċetti ewlenin ta' dan l-Evanġelju. Minn din l-evidenza nistgħu għalhekk ninnutaw żewġ affarijiet.

L-ewwel u qabel kollox, il-mistoqsija li Pilatu jistaqsi f'18:38 hija ndirizzata lill-persuna proprja. Ir-Raba' Evanġelista jippreżenta lil Ġesù fiċ-ċentru tad-diskussjoni dwar il-verità, filwaqt li jurih bħala l-imgħallem ewlieni tal-verità.[25] Ġesù hu dak li fil-Prologu hu ppreżentat bħala d-dawl li jġib il-verità, hu dak li jiddeskrivi lil Alla, dak li fuq kollox hu l-verità, u bħala dak li jiddeskrivi lill-Paraklitu bħala dak li ġej sabiex jirrappreżentah wara li jerġa' lura għand il-Missier.

F'kelma oħra, id-diskussjoni ewlenija ta' xi tfisser il-verità fl-Evanġelju skont San Ġwann iddur kollha kemm hi fuq Ġesù li jfisser b'modi differenti il-kunċett tal-verità. Huwa jagħmel dan billi jitkellem fuqu nnifsu, fuq Alla, u fuq il-Paraklitu. Għalhekk, meta Pilatu

jistaqsi lil Ġesù l-mistoqsija ta' x'inhi l-verità, huwa kien qed jindirizza din il-mistoqsija lil dak li b'mod ripetittiv spjega l-kunċett permezz tal-azzjonijiet u t-tagħlim tiegħu matul in-narrativa kollha. Minħabba f'hekk, il-mistoqsija ta' Pilatu m'għandhiex taħsad lill-qarrejja ta' dan l-Evanġelju għaliex sa mill-bidu nett tan-narrativa naqraw, li Ġesù hu l-verità li jirrivela din il-verità lill-oħrajn.

It-tieni ħaġa li rridu ninnutaw hija kif il-kuncett tal-verità hu ppreżentat b'mod illi jgħin biex jgħaqqad l-Evanġelju flimkien. Il-kuncett tal-verità jissemma kmieni ħafna sa mill-Prologu, filwaqt li hu magħqud max-xbieha tad-dawl u mal-inkarnazzjoni tal-*Logos*. Ir-referenzi l-oħra li jiġu wara nsibuhom f'postijiet strateġiċi tan-narrativa. Hekk per eżempju, hemm diskussjoni fuq il-kunċett tal-verità f'numru ta' konverżazzjonijiet ta' Ġesù ma' bosta karattri: ma' Nikodemu (3:21), mal-mara Samaritana (4:23), man-nies ta' Ġerusalemm (8:28). Il-preżentazzjoni ta' din il-verità titkompla fil-konfrontazzjonijiet ta'

Ġesù ma' oħrajn dwar it-tluq tiegħu u r-relazzjoni tiegħu mal-Patrijarka Abraham (Ġw 8), fil-kliem tiegħu lid-dixxipli waqt l-aħħar ċena (Ġw 14), fit-talba saċerdotali (Ġw 17), u l-konklużjoni tal-Evanġelju (Gw 21:24).

Referenzi

1 Hemm 55 referenza għal dawn il-kliem fl-Evanġelju skont San Ġwann. Ara 72A "True, False," in J.P. Louw and E.A. Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains,* 2 vols (New York: United Bible Societies, 1989).

2 Il-kelma bil-Grieg: *aletheia* hija tradotta b'modi differenti fil-Malti. Filwaqt li t-Traduzzjoni tal-Bibbja bil-Malti tal-*Għaqda Biblika Maltija* tuża l-kelma "verità," l-edizzjoni tal-*Bibbja Saydon* tuża l-kelma "sewwa."

3 Saydon jittraduċi Ġw 3:33 hekk: "Min jilqa' x-xhieda tiegħu jwettaq li Alla hu tas-sewwa."

4 Kemm Saydon kif ukoll l-*Għaqda Biblika Maltija* jittraduċu l-kelma *alethinos* f'7:28 bħala "sewwa."

5 Saydon jittraduċi hawn il-kelma bil-Grieg *alethes* "sewwa", filwaqt li l-*Għaqda Biblika Maltija* tittraduċi din il-kelma hawnhekk bħala "verità."

6 Ara C.S. Keener, *The Gospel of John: A Commentary,* vol.1 (Peabody, MA: Hendrickson, 2003), 745.

7 Saydon jittraduċi l-kelma *alethinon* hawn bħala "tassew" - "Alla tassew."

8 Jeżistu numru ta' studji fuq it-talba ta' Ġesù waqt l-aħħar ċena. Ara per eżempju, J.W. Pryor, "The Great Thanksgiving and the Fourth Gospel," *Biblische Zeitschrift* 35 (1991): 157-179; G.L. Parsenios, *Departure and Consolation: The Johannine Farewell Discourse in the Light of Greco-Roman Literature,* Novum Testamentum Supplement Series 117 (Leiden: Brill, 2005); D.B. Stevick, *Jesus and His Own: A Commentary on John 13-17* (Grand Rapids: Eerdmans, 2011).

9 Il-bibliografija fuq il-Prologu ta' San Ġwann hija waħda twila. Fost dawn ara, C.K. Barrett, *The Prologue of St John's Gospel: Ethel M. Wood Lecture 1970* (London: Athlone Press, 1971); P.M. Phillips, *The Prologue of the Fourth Gospel: A Sequential Reading:* Library of the New Testament Studies 294 (London: T&T Clark, 2006).

10 Saydon jittraduċi l-kelma bil-Grieg *alethinon* f'1:9 bħala "tassew" - "kien id-dawl *tassew.*"

11 Ara A.C. Thiselton, "Truth," in *New International Dictionary of New Testament Theology,* ed. C. Brown, vol.3 (Grand Rapids: Zondervan, 1975): 893; ara wkoll, Keener, *John,* vol.1, 393.

12 Kemm Saydon kif ukoll l-*Għaqda Biblika Maltija* jittraduċu l-kelma *alethesias* hawnhekk bħala "verità."

13 Ara M.D. Hooker, "John's Prologue and the Messianic Secret," *New Testament Studies* 21 (1974):40-58; H. Mowvley, "John 1:14-18 in the Light of Exodus 33:7-34:35," *Expository Times* 95 (1984): 135-137.

14 R. Schnackenburg, *The Gospel according to St. John,* trans. K. Smyth et al.; vol.1 (London: Burns & Oats, 1968), 273.

15 Numru ta' studji jippreżentaw il-kuntrast sottili lir-Raba' Evanġelista joħloq bejn il-figura ta' Mosè u Ġesù. Ara J.W. Pryor, *John: Evangelist of the Covenant People* (London: Darton, Longman & Todd, 1992), 117-122; S. Harstine, *Moses as Character in the Fourth Gospel: A Study of Ancient Reading Techniques,* Journal for the Study of New Testament Supplement Series 229 (London: Sheffield Academic Press, 2002).

16 Saydon jittraduċi Ġw 5:31-33 hekk: "Jekk jien nixhed għalija nnifsi, ix-xhieda tiegħi *ma tiswiex;* hemm ħaddieħor Ii jixhed għalija, u naf li x-xhieda li jixhed għalija *tiswa.* Intom bgħattu għand Ġwanni, u hu ta xhieda *lis-sewwa.*"

17 Kemm it-traduzzjoni tal-*Għaqda Biblika Maltija* kif

ukoll dik ta' Saydon jaqblu fuq il-mod kif ittraduċew bil-Malti il-verbi marbuta mal-"verità" li nsibu f'dawn iż-żewġ versi.

18 Saydon jittraduċi Ġw 14:6 hekk: "Jiena hu t-triq *is-sewwa* u l-ħajja. Ħadd ma jmur għand il-Missier jekk mhux bija."

19 Hemm diskussjoni twila fost l-istudjużi ta' dan l-Evanġelju dwar l-espressjoni "Jiena hu," inkluż f'dan il-kuntest ta' Ġw 14:6. Fost dawn nistgħu nsemmu, D.M. Ball, *"I Am" in John's Gospel: Literary Function, Background, and Theological Implications,* Journal for the Study of New Testament Supplement Series 124 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1996); R. Bauckham, "Monotheism and Christology in the Gospel of John," in ibid., *The Testimony of the Beloved Disciple: Narrative, History, and Theology in the Gospel of John* (Grand Rapids: Baker, 2007), 239-252.

20 Il-kelma 'Paraklitu' hija użata biss fl-Evanġelju skont San Ġwann fil-Kapitli 14 sa 16. Hawn ukoll insibu diskussjoni twila fost l-istudjużi fuq l-isfond ta' dan it-titlu mogħti lill-Ispirtu s-Santu speċjalment fit-tifsira tiegħu bħala avukat. Ara G.M. Burge, *The Anointed Community: The Holy Spirit in the Johannine Tradition* (Grand Rapids: Eerdmans, 1987); M. Turner, *The Holy Spirit and Spiritual Gifts: Then and Now* (Carlisle: Paternoster, 1996), 57-102; T.G. Brown, *Spirit in the Writings of John: Johannine Pneumatology in Social-Scientific Perspective,* Journal for the Study of New Testament Supplement Series 253 (London: T&T Clark, 2003), 170-234.

21 Fuq il-kunċett tal-Ispirtu bħala l-Paraklitu l-ieħor ara, A.T. Lincoln, *Truth on Trial: The Lawsuit Motif in the Fourth Gospel* (Peabody, MA: Hendrickson, 2000), 111, li jinterpreta l-Paraklitu f'termini forensiċi.

22 Saydon jittraduċi Ġw 15:26 hekk: "Meta jiġi l-Avukat, li jiena nibgħatilkom mingħand Missieri, *l-Ispirtu tas-sewwa* li ġej mill-Missier."

23 Saydon jittraduċi Ġw 16:13 hekk: "Meta jiġi hu, *l-Ispirtu tas-sewwa*, imexxikom fis-*sewwa* kollha, għax hu ma jitkellimx minn rasu, imma jgħid dak li jisma' u jħabbrilkom dak li ġej."

24 Fuq in-nota ironika f'dan il-punt tan-narrattiva ara P. Duke, *Irony in the Fourth Gospel* (Atlanta: John Knox Press, 1985), 130.

25 Ara A.T. Lincoln, *The Gospel according to Saint John,* Black's New Testament Commentaries (Peabody, MA: Hendrickson, 2005) fejn jitratta t-tema tal-"verità" b'referenza għall-motif tal-Liġi.